
מרים סמואל

לדמותה של אימא שלום

מי היא אימא שלום?

אימא שלום חייתה בדור השני לתנאים, בין חורבן בית שני למרד בר כוכבא, והיא מהנשים המעטות המוזכרות בשמן בתלמוד. אימא שלום הייתה בת למשפחה מיוחסת: בתו של נשיא הסנהדרין, רבן שמעון בן גמליאל הזקן, אחותו של רבן גמליאל דיבנה, אף הוא נשיא הסנהדרין, ואשתו של רבי אליעזר, מגדולי תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי.

רוב הנשים אינן נזכרות בשמן, אלא בזיהויין המשפחתי בלבד: כרעיות, כבנות, כאחיות, ובמקרים נדירים גם כאמהות. אימא שלום מתייחדת בכך שהיא מוזכרת הן בשמה, שלום, והן בכינויה "אימא". יש לבאר: במה זכתה אשה זו להיות בין הנשים היחידות שנכתבו בשמן בש"ס (לצידן של ברוריה, ילתא, מרתא, מרים ועוד מספר מצומצם מאוד של נשים)? בנוסף: מדוע יש לה שם כפול?

משמעות שמה

מסתבר שלשון 'אימא' הוא דרך כבוד לפנות לאשה מכובדת. מצינו תנא שנקרא אבא שאול [תנא בדור הרביעי, בן דורו של רבי עקיבא], וכן אבא בנימין², אבא חלקיה³ [בנו של חוני המעגל], או אבא אומנא⁴. כך אומר הרשב"ץ⁵ על שם זה:

ונקרא אבא שאול, דרך כבוד הוא. וכתב רבנו משה ז"ל בפתיחת פירוש המשנה, כי מדרגתו כמדרגת מי שקורין אותו רבי, וכן נהגו האומות לקרוא דרך כבוד בשם 'אב', הישמעאלים הרבה מאד, ואף הנוצרים לאפיפיור אב קדוש. וכן לנשים החשובות קורין בשם אימא, אימא שלום, אימא מרים, וכן מטרוניתא בלשון רומי... וכן נזכר בסוף פרק

---

1 אגב, שמו המלא של אבא שאול הוא אבא שאול בן אימא מרים (כתובות פ"ז, א)!

2 ברכות ה', ב.

3 תענית כ"ג, א.

4 תענית, כ"א, ב.

5 דוראן שמעון בן צמח (רשב"ץ). רב ופוסק; נולד בשנת 1361 בברצלונה. מחבר ספר "תשב"ץ". באור זה נכתב בבאורו מגן אבות על אבות ב', יב.

היה קורא⁶, כי אבא ואימא דרך כבוד, ואין קורין כן לעבדים ולשפחות, אלא של בית רבן גמליאל...".

כלומר: שמה הפרטי של אימא שלום היה שלום. בנוגע לשם 'שלום' נמצא, כי מבין השמות הפרטיים של נשים בימי בית שני, השם "שלום" היה השם הפופולארי ביותר, שני לשם "מרים"⁷. אשר למילה "אימא", לא ברור האם הוא חלק מהשם "אימא שלום", או כינוי העומד בפני עצמו. מכל מקום הכינוי "אימא" לאישה מקביל לכינוי "אבא" לגבר, וניתן ללמוד מכך על תפיסת הדמות של אימא שלום. בספרות התלמודית נקשר הכינוי "אבא" לעיתים קרובות לאישים בעלי מעלה מוסרית גבוהה, דוגמת אבא חלקיה או אבא אומנא, או למורי הלכה חשובים, דוגמת אבא שאול. לכן על פי האנלוגיה של הכינוי הנשי "אימא" לכינוי "אבא", ניתן להניח שנושאת הכינוי - אימא שלום נתפסה כאשת מעלה מבחינה מוסרית.

מדוע זכתה דווקא אישה זו לשם אימא? מלבד היותה אשתו של ר' אליעזר, היא הייתה ממשפחה מיוחסת מאוד: אימא שלום הייתה בתו של רבן שמעון בן גמליאל שהיה צאצא למשפחת הלל הזקן, ואחד מעשרת הרוגי מלכות. הוא היה מראשי השלטון בירושלים, יחד עם הכהנים הגדולים חנן בן חנן ויהושע בן גמלא. היא הייתה גם אחותו של רבן גמליאל דיבנה. עקב היותה בת למשפחה מיוחסת ומקורבת למלכות, היא לא נקראה רק בשמה הפרטי, אלא בתוספת כינוי של כבוד. למשפחה מיוחסת זו היו דפוסי התנהגות שונים משאר המשפחות. כך מספרת הגמרא על משפחה הזו: "מספר קומי הרי זה מדרכי האמורי, אבטולוס בן ראובן התירו לספר קומי, שהוא קרוב למלכות; של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית, מפני שקרובין למלכות"⁸. זאת ועוד, אפילו העבדים והשפחות של משפחה זו נקראו 'אבא פלוני' ו'אימא פלונית', וקל וחומר בני המשפחה עצמם: "תנו רבנן...עבדים ושפחות אין קורין אותם 'אבא פלוני' ו'אימא פלונית', ושל רבן גמליאל

6 ברכות ט"ז, ב.

7 טל אילן הוכיחה זאת מפפירוסים וכתובות מאותה תקופה. היא מצאה כי בתנ"ך השם שלום הוא שם פרטי לגברים בלבד, ואילו בתקופת הבית השני ניתן שם זה גם לנשים כשם פרטי.

Tal Ilan, *Lexicon of Jewish Names in Late Antiquity*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, pp.251,418.

יתכן שה"שלום" היה חסר בימי בית שני, ועל כן קראו האנשים לבניהם ולבנותיהם בשם זה. יומא ט', ב: "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. ... אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהייתה בו שנאת חנם...".

8 סוטה מ"ט, ב.

היו קורים אותם 'אבא פלוני' ו'אימא פלונית'". מעשה לסתור? - משום דחשיבי"9.

בעלה של אימא שלום

בעלה של אימא שלום היה רבי אליעזר בן הורקנוס. במשנה ובתלמוד הוא מוזכר בשם הסתמי רבי אליעזר, או רבי אליעזר הגדול - מגדולי התנאים בדור השני, בתקופת חורבן בית שני ולאחריו, ומבכירי תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי שכינה אותו "בור סוד שאינו מאבד טיפה"¹⁰. מבאר רבינו יונה: "פירוש: שלא שכח מעולם דבר מכל מה שלמד, כמו הבור אחרי שסדו אותו בסיד ואינו מאבד טיפה, כי גם בדפנות אין המים נבלעים"¹¹. וכן אמר: "שאם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שנייה, מכריע את כולם"¹². כל זאת בשל הזיכרון הלימודי המעולה שלו. הוא היה עמיתו וגיסו של רבן גמליאל דיבנה ובר הפלוגתא של רבי יהושע בן חנניה. רבי אליעזר נודע בשל פסיקתו בתנורו של עכנאי ואי רצונו לקבל את פסיקת רוב החכמים, משום שלא קיבלו את דעתו.

למרות החרמתו, צוטט רבי אליעזר במשנה, בברייתא ובתלמוד פעמים רבות, וחכמי הדורות הבאים לא נמנעו מעיסוק בהלכותיו. הוא העיד על עצמו: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש, לא ישנתי בבית המדרש לא שנת קבע ולא שנת עראי, לא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, לא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם"¹³.

מגמרא זו אפשר ללמוד על שקדנותו ועמלו בתורה, ללא פשרות.

מעשה הדיין

התלמוד מביא סיפורים אחדים על מעשיה של אימא שלום, מהם הקשורים באחיה, מהם הקשורים בבעלה ואחד הקשור בשניהם. **במסכת שבת**¹⁴ מסופר על

9 ברכות ט"ז, ב.

הערת המערכת: עיין סנהדרין ק"ט, ב: "אליעזר עבד אברהם איקלע להתם (לסדום), אמרו ליה: קום גני אפוריא, אמר להון: נדרא נדרי מיומא דמיתת אמא (שרה) לא גניא אפוריא". אליעזר קרא לשרה אימא בלשון כבוד. עיין גם רש"י ברכות ט"ז, ב ד"ה היו קוראים אותם אבא פלוני.

10 אבות ב', ח.

11 פירוש רבינו יונה על אבות שם.

12 אבות ב', ח.

13 סוכה כ"ח, א.

14 שבת קט"ז, א: אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי. הוה ההוא פילוסופא בשבבותיה דהוה שקיל שמא דלא מקבל שוחדא. בעו לאחוכי ביה; אעייילא ליה שרגא דדהבא, ואזול לקמיה, אמרה ליה: בעינא דניפלגי לי בנכסי דבי נשי. אמר להו: פלוגו. אמר ליה כתיב לן: במקום ברא בריתא לא תירות. אמר ליה: מן יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה, ואיתהיבת עוון גליון, וכתיב ביה: ברא וברתא כחדא ירתון.

מזימה של אימא שלום ואחיה, רבן גמליאל, בכדי להוכיח את השקר שבנצרות ולחשוף את העובדה שדיין אחד [פילוסופא: מין לפי התוספות, נוצרי] לוקח שוחד¹⁵. הם רצו ללעוג לו. הביאה לו אימא שלום בסתר נר של זהב כשוחד, והלכה עם אחיה אל הדיין, וביקשה את עזרתו בהשגת הירושה, שלא הייתה מגיעה לה בשל היותה בת [ולא בן]. אמרה לו: ברצוני שתחלוק לי בנכסי אבי. אמר להם [לאימא שלום ולאחיה רבן גמליאל]: חלקו. אמר לו (רבן גמליאל): כתוב בתורתנו שבת אינה יורשת במקום שיש בנים. אמר לו: מיום שגליתם מארצכם ניטלה תורה ממשה, וניתן העוון גליון¹⁶, ובו כתוב שבן ובת יורשים באופן זהה. למחרת חזר ובא (ר"ג) ונתן לו חמור לובי. אמר הדיין: בסוף העוון גליון כתוב 'אני לא להפחית מתורת משה באתי [ולא] להוסיף על תורת משה באתי', וכתוב בתורה שבת אינה יורשת במקום בן. אמרה לו: האר את דבריך כנר! אמר לו רבן גמליאל: בא החמור ובעט בנר...", וממילא התגלה כל אותו המעשה. כלומר שכאשר שיחדה אימא שלום את הדיין בנר של זהב, פסק לטובתה, וכאשר בא רבן גמליאל ושיחד את הדיין בחמור לובי, שינה את פסק הדין לטובתו. אמרה אימא שלום לדיין: "נהור נהוריק כשרגא" (כלומר: רמזה לו "האר דבריך כנר"), והגיב רבן גמליאל: "אתא חמרא ובטש לשרגא" (רמז אף הוא לשוחד שלו: "בא החמור ובעט בנר"), מבאר רש"י: "והכל כדי שישמעו המתאספים שם נבלותו ומי הוא". מכאן שאימא שלום הייתה לא רק רגישה לטוהר המידות, אלא גם חשבה על טובת הכלל ופירסום המעשה כדי שכולם יראו וייראו.

תנורו של עכנאי

עוד מעשה שהיה קשור בהונאת דברים, ובו אנו רואים אולי את עומק שמה של אימא שלום. מדובר בסיפור המפורסם על תנורו של עכנאי, בו מצאה את עצמה אימא שלום במצב קשה מאוד, בניסיון להשכין שלום בין בעלה לאחיה:

חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו

15 למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא. אמר להו: שפילית לסיפיה דעוון גליון וכתב ביה: אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי [ולא] לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי. וכתב ביה: במקום ברא ברתא לא תירות. אמרה ליה: נהור נהוריק כשרגא! - אמר ליה רבן גמליאל: אתא חמרא ובטש לשרגא.

16 מבואר ומתורגם ע"י הרב ע' שטיינזלץ: והוציא שם על עצמו שאינו מקבל שוחד. 16 אוונגליון. ספרי הבשורות מהווים את החלק המרכזי של הברית החדשה (בספרות חז"ל: "הגיליונים" או "עוונגליון" בלעג. ראה ירושלמי שבת ע"ט, ב).

דברים כעכנא זו, וטמאוהו. תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטיין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: 'לא בשמים הוא'¹⁷. - מאי 'לא בשמים היא'? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה 'אֶתְּרֵי רַבִּים לְהִטָּה'¹⁸. - אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חיין ואמר נצחוני בני, נצחוני בני. אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו ו'ברכוהו'. ואמרו: מי ילך ויודיעו? - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. - אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומים? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שחברים בדלים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפת. תנא: אך גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף."

מי שהפרידה בין רבן גמליאל ובין זעמו של ר' אליעזר היתה אימא שלום. עצם שמה מעיד על תפקידה בסיפור: היא היתה האחראית הן על שמירת שלומו של רבן גמליאל והן על שמירת שלום העולם מפני עיניו של בעלה, שהאמת נר לרגליו יותר מן השלום. כל העולם כולו פועל נגד רבן גמליאל ובעד ר' אליעזר, גם לאחר הסברו של רבן גמליאל לקב"ה. תפילה אחת של ר' אליעזר יכולה להרוג את רבן גמליאל, אימא שלום יודעת זאת ומונעת ממנו ליפול על אפיו. אך יום אחד אימא שלום מסיחה את דעתה מר' אליעזר.

באותו היום, כל מקום שהיתה עינו של רבי ליעזר מבטת, היה נשדף, ולא עוד, אלא אפילו חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף והיה עמודי בית הוועד מרופפין¹⁹.

17 דברים ל', יב.

18 שמות כ"ג, ב.

19 ירושלמי, מועד קטן ג', א.

השלכות עניין 'תנורו של עכנאי' על ר' אליעזר, רבן גמליאל ואימא שלום
 ר' אליעזר המנוודה עבר ללוד וחי שם חיי בדידות קשים, עד יום מותו. אימא שלום אשתו, יצאה עם אישה למקום גלותו, ושם הקפידה שלא ייפול על פניו, בגלל כוחה הגדול של תפילתו, ובמיוחד כוחה של 'נפילת אפיים'²⁰. יום אחד חשבה בטעות שראש חודש הוא, ואין בו נפילת אפיים ולכן לא שמרה עליו (על פי נוסח אחר, נפנתה לתת צדקה לעני שעמד בפתח ביתם). בין כך ובין כך, כאשר חזרה מצאה את ר' אליעזר נופל על פניו, הבינה את השלכותיו של המעשה ואמרה לו: "קום, הרגת את אחי", ואכן באותו זמן יצאה הבשורה המרה שמת הנשיא. ר' אליעזר שואל אותה, תמה, כיצד ידעה שמת אחיה? והיא עונה לו "כך מקובלני מבית אבי אבא, שערי אונאה אינם ננעלים", כלומר: הצער שציער רבן גמליאל את רבי אליעזר היה בכוחו לפתוח שערי שמיים ולהזיק לו. "ת"ר 'ולא תונו איש את עמיתו ויראתו מאלהיך כי אני ה' אלהיכם"²¹, מסביר רש"י²²: "ולא תונו איש את עמיתו" - כאן הזהיר על אונאת דברים"^{23, 24}.

זעמו של ר' אליעזר כלפי החכמים - על עלבונו ועל שיטתם כלפי שמיא - שוטף את כל העולם כולו. אם "כל העולם כולו ניזונין בשביל חנינא בני"²⁵, הרי שכאן "כל העולם כולו לוקה בשביל עלבונו של ר' אליעזר בני". כח הקיום של העולם נחלש עת זעמו של רבי אליעזר נופל עליו, המזון שבו קטן יותר והבצק פחות טוב. לקה העולם שלישי בזיתים, שלישי בחטים ושלישי בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח [התקלקל]²⁶.

20 בבא מציעא נ"ט, א: "אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתי דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה [=בושה]".

21 ויקרא כ"ה, יז.

22 שם, שם.

23 בבא מציעא נ"ח, ב. הקשר המחלוקת ההלכתית בין הסיפור על רבי אליעזר והחכמים ובין המושג אונאה ידון בהמשך.

24 הערוך פירש את הביטוי כפועל מהשורש י.ג.ה, במשמעות של נגישה ולחיצה, וטען שהאונאה היא בדברים, בכסף ובמסחר. כחלק משיח זה מובאות גם אמרות ומדרשים העוסקים ביחסים בין איש לאישה. אחת מהן היא עמדתו של רב, על פיה איש צריך להיזהר מלגרם אונאה לאשתו. "אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתי מצויה אונאתה קרובה". (בבא מציעא נ"ט, א).

25 ברכות י"ז, ב.

26 בבא מציעא נ"ט, ב.

זעמו של רבי אליעזר הופנה כנגד רבן גמליאל ראש הסנהדרין שדן אותו לחרם, למרות שהוא לא היה נוכח באותו המעמד:

ואף רבן גמליאל²⁷ היה בא בספינה עמד נחשול שבים לטבעו. אמר: כמדומה אני שאין זה אלא בשביל בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקות בישראל. מיד נח הים מזעפן²⁸.

הריטב"א²⁹ הסביר כיצד לדעתו מנעה אימא שלום מבעלה את נפילת האפיים. לדבריו, היא לא איפשרה לרבי אליעזר להתפלל באמצעות שיחה עימו. מרגע שדיברה והעסיקה אותו, לא יכול היה להתפלל.³⁰

אימא שלום הכירה את מסורת האבות, המובעת בפיה בביטוי "כך מקובלני מבית אבי אבא". לפי מסורת זו, השמיים אינם סולחים לאדם הגורם אונאה לחברו ומענישים אותו על כך.

הביטוי אונאה המיוחס לאימא שלום משמעותו צער, עקב ויכוח וסכסוך, ולא מרמה, גזילה או אמירת דבר שקר³¹. משמעות הביטוי "אונאה" בפיה של אימא שלום רומז לכך שהסבת צער לאדם מתוך ויכוח או סכסוך, שקולה בחומרתה למעשי מרמה ושקר.

רעיון זה עולה גם משילובו של הסיפור בתוך ויכוח רצוף דוגמאות, המסביר מהי אונאה. אמירתה של אימא שלום מקשרת דיון זה לסיפור המחלוקת בין רבי אליעזר לחכמים, שהסתיים בנידויו של רבי אליעזר ומטעים כי הצער שנגרם לרבי אליעזר על ידי נידויו שווה לאונאת דברים³².

אימא שלום שותפה לרבי אליעזר?

העובדה שאימא שלום ידעה לומר שאחיה מת, היא גם דבר שהיא למדה מבעלה. הגמרא מספרת שכך ידע ר' אליעזר על תלמידו שמת³³:

27 רש"י בבא מציעא נ"ט, ב: "נשיא היה ועל פיו נעשה".

28 בבא מציעא נ"ט, ב.

29 יום טוב בן אברהם אשבלי (ריטב"א). מגדולי מפרשי הש"ס בסברא ובהלכה. חי במחצית הראשונה של המאה ה-14 בספרד, בעיר אשביליא.

30 חידושי הריטב"א, בבא מציעא נ"ט, ב. "תמיהה מילתא היאך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום? ומכאן מביא ראיה רבינו (הכוונה לתלמידי הרשב"א), שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים".

31 רש"י פירש את הביטוי בהקשר סיפורה של אימא שלום, ד"ה "חוץ משערי אונאה" – "לפי שצער הלב היא, וקרוב להוריד דמעות". "אונאה",

32 רש"י פירש את הביטוי בהקשר לסיפורה של אימא שלום, רש"י תלמוד בבלי בבא מציעא נ"ט, ב ד"ה "חוץ משערי אונאה" – "לפי שצער הלב היא, וקרוב להוריד דמעות".

33 עירובין ס"ג, א.

ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו. ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה? אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.

מהשיח בין רבי אליעזר ובין אימא שלום ומכך שרבי אליעזר ציטט לפניה הלכה, ניתן להסיק שהתייחס אליה כאל שותפה שוות ערך, שכן הוא שיתף אותה בצפייתו למות התלמיד, והסביר לה מהו הבסיס ההלכתי לציפייה זו.

צאצאי אימא שלום

במסכת נדרים נאמר³⁴:

שאלו את אימא שלום: מפני מה בניך יפיפין ביותר? אמרה להן: אינו מספר עמי, לא בתחילת הלילה ולא בסוף הלילה, אלא בחצות הלילה. וכשהוא מספר, מגלה טפח ומכסה טפח, ודומה עליו כמי שכפאו שד. ואמרתי לו: מה טעם? ואמר לי: כדי שלא אתן את עיני באשה אחרת, ונמצאו בניו באין לידי ממזרות.

יש לשים לב לכך שאימא שלום הייתה לא רק אישה קשובה לבעלה, אלא שבעלה אף עונה על שאלותיה: "מה הטעם?" או "נביא אתה?".

מקובלני מבית אבי אבא

המאבק שלה לדין אמת, ולחשוף דיין שלוקח שוחד, והניסיון שלה לעשות שלום בין אחיה, רבן גמליאל הנשיא, לבין בעלה - ר' אליעזר בן הורקנוס. אולי שתי התכונות הללו הן מה שהיא קיבלה מבית אביה, בו אמרו את הדברים הבאים: "רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר 'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם'³⁵."

ייחוס מימרה זו 'מקובלני מבית אבא' לאימא שלום, מציג אותה כחכמה המבינה מימרה זו ויודעת להתאימה למצב. חוכמתה ניכרת גם לאורך הסיפור כולו: תחילה היא העריכה נכון את המציאות ואת האפשרות שרבן גמליאל עלול למות, בשל תפילותיו של רבי אליעזר. באמצעות חוכמתה היא הצליחה, לתקופה מסוימת, למנוע מרבי אליעזר לגרום למותו של רבן גמליאל. אימא שלום חשה בכאבו של אישה, והיא שלמדה וספגה בבית אביה³⁶ תורה ודעת, יודעת מה תהיינה ההשלכות לתפילות התחנונים של אישה. בדומה לאחיה,

34 כ', א-ב.

35 אבות א', יח.

36 רש"י בבא מציעא נ"ט, ב: "מבית אבי המשפחה, שבת נשיאים היתה, והם מבית דוד".

רבן גמליאל, שידע לקשר באופן מיידי בין הנחשול שעמד להטביעו בעת שנסע בספינה, לבין נידויו של רבי אליעזר, כך גם היא ידעה לקשר בין תפילת התחנונים לבין תוצאתה הקטלנית. "מבית רבן גמליאל הייתה מקובלת שהיה אבי המשפחה"³⁷.

סיכום

אימא שלום הביעה במעשיה ובדבריה אמונה בצדקת הא-ל, המעניק גמול על פי אמת מידה של צדק. היא "עזרה" לאחיה לגלות את פרצופו האמיתי של הדיין-הפילוסוף, ואף הייתה "אוזן קשבת" לבעלה ושאלה שאלות כדי להבין. למרות שהיא אישה, ובשל כך לא נטלה חלק בוויכוח ההלכתי, נראה שהבינה כי אין מחילה לאונאה. כאשר רבי אליעזר שאל אותה כיצד ידעה על מותו של רבן גמליאל, השיבה לו במימרה, "כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה", שעליה אומר רש"י: "חוץ משערי אונאה - לפי שצער הלב היא, וקרוב להוריד דמעות"³⁸. מימרה זו מבטאת את האמונה לפיה השמיים אינם סולחים לאדם הגורם עלבון לחברו ומענישים אותו על כך.

הביטוי "כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה" המובא בסיפור זה מפיה של אימא שלום, מופיע בבבלי ראש השנה פעמיים כציטוט מברייתא המיוחסת לרבן גמליאל עצמו. ייחוס מימרה זו לאימא שלום על ידי עורך הסוגיה, מבטא שחכמת האמונה המיוחסת לה, נקשרת למוצאה הרם כצאצאית שושלת נשיאים.

יש לציין כי אימא שלום מוצגת כאישה הפתוחה ללמוד ולדעת, וכ"אשת סוד", שרק לה בעלה מספר את הרהוריו הכמוסים באשר לעתיד.

37 תוספות בבא מציעא נ"ט, ב. עיונים לרב ע' שטיינזלץ, שם: "וכן כתב הריטב"א שנראה שמסורת הייתה בידה מרבן גמליאל או רבן שמעון [אביהם] ולפי שהיו מנהיגי הדור לא לימדו [זאת] כל כך ברבים, לא היו דבריהם מפורסמים בישיבות".

38 רש"י בבא מציעא נ"ט, ב.